

O SAMOSTANU I CRKVI

Kasnosrednjovjekovni Rab, poglavito na razmeđu povijesnih epoha između 15. i 16. stoljeća, kada se svekoliko mijenjao hrvatski politički, demografski, gospodarski, urbani i kulturni krajobraz, bio je prostor koji se gospodarski, demografski, urbano i kulturno uzdizao pod Mletačkom Republikom, ali i prostor koji je izravno trpio golem pritisak s kopna, poglavito s bosanskoga i ličkoga teritorija, izazvan osmanlijskim ugrozama i osvajanjima.¹⁶ Odsudnu je ulogu u boljem razumijevanju i prožimanju starosjedilaca i novopridošlica imala Crkva.¹⁷

Rapska biskupija drevnih je korijena. Prostirala se po Rabu, dijelu Paga i Podgorju. Tijekom srednjega vijeka pokušavala je jurisdikcijski prijeći čak preko Velebita. Više je redovničkih zajednica bilo na Rabu. Tijekom razvijenoga i kasnoga srednjega vijeka – uz ženske redovničke zajednice – čak su tri muška samostana različitih franjevačkih grana postojala na Rabu: samostan sv. Ivana u samom gradu, sv. Eufemije u Kampurorju i sv. Frane na Komrčaru.¹⁸ Prvi je pripadao konventualcima (OFM Conv.), drugi opservantima (OFM), a treći samostanskim trećoredcima (TOR). Potonji je nastao na pustinjačkim temeljima koji su rano zabilježeni na Rabu. Vezan je uz hospital sv. Frane (*Ospizio s. Francisci; ... hospitalis sancti Francisci de Arbo; ... sancti Francisci de Comerzar*) s pripadajućom crkvicom (kapelom) na Komrčaru. Pokraj toga su hospitala eremiti – franjevci trećoredci formirali svoje mjesto (stan) gdje su boravili pomažući bolesne i okužene.¹⁹ Kasnije će taj hospital preuzeti i funkciju lazareta ali i promijeniti titular iz sv. Franje u sv. Katarinu. Doduše, u srednjovjekovnim se izvorima susreću oba naziva što je dovodilo do određenih zabuna u historiografiji.²⁰ Jedan od pustinjača koji je u skladu s ranom franjevačkom trećoredskom formacijom živio na Rabu bio je Petar Bogranić iz Zadra (oko 1360. – oko 1450.).²¹

Međutim, franjevački trećoredski samostan sv. Frane, po starinsku *mostir sv. Frančiska*, podignut je na Komrčaru u blizini gradskih zidina na sjeverozapadnom dijelu poluotoka na kojem se smjestila stara urbana jezgra. Postojao je od druge polovine 15. do prve polovine 19. stoljeća. Od samostanskoga se kompleksa jedino sačuvala samostanska crkva. Vrijednoga je arhitektonskoga sklopa i umjetničkoga ostvaraja. Stoga je često u fokusu različitih zanimanja i znanstvenih istraživanja. O crkvi i njezinu umjetničkom izričaju među prvima je ukratko pi-

¹⁶ Usp. ANTOLJAK 1986; PEDERIN 1989; 2011; RAUKAR 1998: 27–36; 2007: 369–376; GRGIN 2005: 537–547; MLACOVIĆ 2008; 2012. Usp. i DOMIJAN 2004; BARIĆ 2007; DEŽELJIN 2010.

¹⁷ Usp. PEDERIN 1994: 125–168; NOVAK 2009: 9–31; 2012: 157–171.

¹⁸ Usp. NOVAK 2009: 27; 2012: 168–169.

¹⁹ KUNČIĆ 2016: 39–40. Neće stoga biti točna tvrdnja kako su trećoredci pokornici imali svoj samostan sv. Ante na Kavdanču (PEDERIN 1994: 143).

²⁰ KUNČIĆ 2016: 41.

²¹ RUNJE 2010b: 70.

sao engleski arhitekt Thomas Graham Jackson u svom poznatom djelu *Dalmatia, the Quarnero and Istria with Cetigne in Montenegro and the Island of Grado* (Vol. III, 1887).²² Boraveći na Rabu upravo je s prostora nekadašnjeg samostana trećoredaca nacrtao panoramu grada Raba s njegovim istaknutim zvonnicima te zidinama.²³

Pišući pak o samostanima i kapelama izvan grada Raba, njemački arhitekt Wilhelm Schleyer u djelu *Arbe. Stadt und Insel, ein Schatzkästlein der Natur und Kunst in Dalmatien* (1914.) ističe sljedeće:

Izvan grada nalaze se na otoku još tri samostanska sklopa: Sv. Franjo na groblju (al Cimetero), Sv. Eufemija i Sv. Petar u Drazi (in Valle). Priležeći uz jugoistočnu padinu od Campo Marzio i iza groblja tihi sanak samotno sniju slikoviti ostatci samostana sv. Franje. Vrijeme njegova osnutka je nepoznato. Od zgrada konventa stoje samo još glatke, većinom dvokatne zidine, svezu kojih više nije moguće protumačiti; najvećim dijelom nestali, okrugloluki klaustar samo je na dvije strane ležao uz skromno samostansko dvorište noseći još i gornji kat. Kako protežnosti tako i izvedba gradnji odaju u svojoj jednostavnosti skoro pa ubog utisak; nenadmašno bogato međutim jest slikovito doimanje cjeline, osobito samostanskog dvorišta, sa šternom i sjedištima uokolo u hladu starog drveta, poluskriivenima u bujno rastućem korovu, gdje tek radoznali gušteri remete šušljajući spokojni mir. Prigrađena crkvića, što danas služi kao grobljanska kapela, nije više ona prvobitna samostanska crkva, već – kako već i obradba zidina u kvadrima pokazuje – dozidana u kasnijim godinama. Od lađe natkrivene šiljatlukim bačvastim svodom odvojen je mali, također nadsvođeni korski prostor, a slavoluk bogato opremljen u crvenkastom mramoru sadrži u pročelju i u intradosu po osam grbovnih štitova rapskih obitelji, njega noseći zidni pilastri u intradosu na svakoj strani još jedan grb i u pročelju lijevo prekrižene šake braće, desno Ključevi sv. Petra te graciozna škropionica. Neznatni oltar bio je na prednjoj strani menze okičen mramornim intarzijama od koje međutim preostaše tek oskudni ostatci. Pod lađe sadrži u svojoj oblozi od kamenih ploča svakojake grobne ploče od kojih su dvije pažnje vrijedne.

²² JACKSON 1887: 235-238. "A few hundred paces bring one to the Campo Santo and its little chapel, built of white marble, with a front inlaid with breccia and veined white marbles in the style of the early renaissance. Over the door, which is prettily carved, is the suggestive motto DEBILE PRINCIPIVM MELIOR FORTVNA SEQVETVR. The wall of the church is marked with incised crosses, and an inscription records its restoration in 1867 'injuria temporum pene collapsa.' A large ruined building adjoins, apparently a convent at one time, with the date MDCLVII over the door" (236).

²³ JACKSON 1887: 237. Usp. i JACKSON 2003: 174-175, 178; MLACOVIĆ 2017: 408, bilj. 54. Spomenuti je crtež datiran ovako: *Arbe. T. G. 1884*. O Rabu je pak T. G. Jackson zapisao sljedeće: "The view of Arbe from this grassy meadow can hardly be surpassed for loveliness. The cliff on which it stands descends sharply into the sea, and is studded with aloes and such scanty vegetation as can cling to the face of the rock or find hold for its roots in the crevices. (...) The beautiful scenery, the strange old mediaeval town, seeming more a memory than a reality, and the delicious bird-notes rising out of the stillness made a pathetic impression that cannot be easily described. Of all Dalmatian towns there is none to my taste so lovely as poor plague-stricken Arbe" (236-238).

Posrijedi pred oltarom, obrubljen bogato ornamentiranim frizom veličine 2,3 x 1,4 m, grobni kamen kojeg je Joannes Boschetus, kako u natpisu sam sebe označava „pinctor ispanus“, priložio za svoju dragu suprugu, sebe i svoje potomke dne 10. svibnja 1515. Lijevo sa strane od ovog nalazi se onaj drugi grobni kamen u gornjem dijelu kojega su udubljeno predočeni svakojako oruđe, bradva, rezač, tesla, blanja, pila, bat, dljeto, više čekića, sverdla itd. Jako pokraćeni i višestruko oštećeni natpis završava brojem godine 1558. Vani je crkvice uredno obložena mramornim kvadrima i doli zapadnog zabata dobro očuvana. Nad bogato raščlanjenim portalom s brojem godine 1490. uzdiže se trodijelni zabat tvoren od tri velike školjke od bijelog mramora i okrunjen fjalolikim čipkama koji je naknadno primio ružnjikavu nadgradnju za zvono. Nažalost, šarenobojni mramor ove fasade nije dovoljno odolio zubu vremena pa je otud ondobni ornament grdno uništen. Sa strana portala leži na plitko udubljenoj podlozi kružnog polja po jedan križ koji se na dugoj strani još triput ponovo nađe u istom liku.²⁴

Među prvima je o samostanu i crkvi na temelju dostupnih mu povijesnih vrela pisao glagoljaš i crkveni povjesničar fra Stjepan M. Ivančić²⁵ u knjizi *Povijestne crte o samostanskom III Redu sv. O. Franje po Dalmaciji, Kvarneru i Istri i poraba glagolice u istoj redodržavi* (1910.). Utemeljenje je samostana datirao u 1479. godinu.²⁶ Tada je fra Matej Zadraniin zvani Ručica,²⁷ utemeljitelj Provincije franjevac trećoredaca glagoljaša, skupio samostansku zajednicu *na Komrčaru pred Rabom u neku oveću kuću blizu crkve sv. Katarine*, pa mu je *za uzdarje što se odlikovao prigodom kužne bolesti u tom gradu dodijelio tadašnji rabski knez Dominik Malipiera nešto zemljišta, da tu sagradi novu crkvu, koju posveti sv. O. Franji.*²⁸ U prilog tomu ide činjenica da se ustupanje zemlje pokraj „crkvice i ubožnice sv. Katarine“, a za gradnju crkve dogodilo 30. studenog 1480. godine.²⁹

Desetak je godina trebalo da se od osnutka samostana sagradi njegova crkva. Gradnja je dogovorena tek 8. veljače 1490. u općinskoj vijećnici u Šibeniku uz prisutnost šibenskih uglednika *ser Ivana Divinića (ser Ioanne Divinich)* i *ser Grgura Draganića (ser Gregorio Draganich)* kao svjedoka prilikom dogovora naručitelja i isporučitelja samoga posla. O tome je, naime, sačuvan notarski instrument. U njemu stoji da su posao izgradnje crkve uglavili s jedne stane prečasní fra Blaž, franjevac trećoredac i poglavar pustinjača provincije Dalmacije (*venerabilis frater Blasius Tertii ordinis minorum et caput heremitarum provintie Dalmatie*), a s druge trogirski kamenoklesar i majstor Petar pok. Rada (*magister Petrus quondam Radi*

²⁴ SCHLEYER 1914: 118–123. Prijevod s njemačkoga M. Barun.

²⁵ GALOVIĆ 2015: 207–253.

²⁶ IVANČIĆ 1910: 238–240.

²⁷ O fra Mateju Mastiliću Bošnjaku iliti fra Mateju Zadraniinu, njegovu životu i radu te otvorenim pitanjima v. RUNJE 1985a: 236–237; 1985b: 107–118; 2010c: 75–76; 2012b: 309–312.

²⁸ IVANČIĆ 1910: 238. Dominik *Maripetro* se u kronotaksi rapskih priora i knezova spominje od 1478. godine (BRUSIĆ [1926] 1990: 184).

²⁹ RUNJE 1985b: 110; 1990: 149.

di Tragurio lapicida).³⁰ Po svemu sudeći od oca, koji se navodi u nekoj ispravi iz 1448. godine, naslijedio je zanat,³¹ ali se uvještio radeći s Lukom de la Festom iz Splita i u – vrlo izvjesno – svoga vrlo poznata sugrađanina Ivana Duknovića s kojim je sudjelovao u opremanju renesansnoga kraljevskoga dvora u Budimu.³² Određeni je broj godina sigurno proveo na Rabu jer je – uz ostalo – Duknovićeva radionica imala posla u gradu. Tako je Petar Radov radio u već spomenutoga kanonika Mateja Picića. U poslu je imao, što se vidi iz ugovora s franjevcima trećoredcima glagoljašima, pomoćnika (*famulus*). Oženio se s Raba. Supruga mu je bila kći vrlo bogata plemića Cerne Cernotte iz Raba.³³

Samostanska pak crkva sagrađena je na mjestu sv. Franje (*ad locum sancti Francisci*), tj. na predjelu Komrčar izvan gradskih zidina.³⁴ Komrčar je bio dio prometnoga i gospodarski vrlo živahna rapskoga predgrađa. Za franjevačku se trećoredsku crkvu založio čak Lateranski kaptol koji je o. Jurja, gvardijana konventualskoga samostana sv. Ivana u Rabu, opunomoćio da blagoslovi i položi njezin kamen temeljac.³⁵ Sretno okončan posao trajno je memoriran. Na crkvenom je portalu uklesan natpis upečatljive poruke: DEBILE PRINCIPIVM MELIOR FORTVNA SEQVETUR MCCCCLXXXX IVNII (*Slab početak slijedit će bolja sudbina 1490. lipanj*).³⁶ Dakle, nevolje koje su pratile grad i njegove stanovnike, odnosno franjevce trećoredce glagoljaše u gradnji same crkve, sretno su okončane njezinim završetkom u lipnju 1490. godine.

Najzaslužniji za izgradnju same crkve nedvojbeno je bio već spomenuti fra Matej Zdranin zvani Ručica. Taj je utemeljitelj Provincije bio dugogodišnji rapski gvardijan. U toj ga službi zatječemo u doba završetka crkve, tj. u jednom notarskom dokumentu od 14. srpnja 1490. (*fratrem Matheum de Iadra vocatum Ruciza ad presens gvardianum s. Francisci ante civitatem Arbe*), ali i u idućim godinama (*fratre Matheo de Iadra gvardiano loci s. Francisci de Comerzario*).³⁷ Kao povjerenik generalnog ministra čitavoga Reda za samostanske trećoredce u Dalmaciji i Istri uspio je od bazilike sv. Ivana Lateranskoga, rimske katedrale i službenoga sjedišta srednjovjekovnih papa, ishoditi *sve milosti i prava koja uživaju crkve podložne toj Bazilici*.³⁸ Zbog toga se na crkvi nalaze dva kamena grba lateranske bazilike (jedan unutar, a drugi izvan crkve). Uz vanjski je grb nad ulaznim vratima isklesan natpis SACROSANCTAE LATERANENSIS ECCLESIAE (*Presvete lateranske*

³⁰ FISKOVIĆ, C. 1987: 326, bilj. 18.

³¹ (...) a *magistro Rade lapicida* (PLOSNIĆ ŠKARIĆ 2019: 87, br. 263).

³² FISKOVIĆ, I. 1995: 51–52; 2000: 76, 80–82; MARKOVIĆ 2004: 99.

³³ FISKOVIĆ, C. 1987: 328–329; DOMIJAN 2001: 209.

³⁴ O ovom lokalitetu v. PRAGA 2014: 118–119, bilj. 53; SKOK 1950a: 61; IVANČEVIĆ 2001: 36, 39; MLACOVIĆ 2008: 170.

³⁵ IVANČIĆ 1910: 238.

³⁶ Usp. DEMONJA 2019: 173.

³⁷ RUNJE 2012b: 310–311.

³⁸ IVANČIĆ 1910: 238.

crkve).³⁹ Dakle, crkva sv. Frane na Komrčaru, kako o tome potvrđuje vanjski grb s natpisom, nalazila se pod posebnom zaštitom najstarije velike bazilike i srednjovjekovne papinske prvostolnice u Rimu.⁴⁰

Crkva sv. Frane na Komrčaru skladna je četvrtasta građevina bez prozora s bačvastim svodom šiljata gotičkoga presjeka s trolisnim pročeljem i festonima (kamenim ukrasima fitonimske motivacije).⁴¹ Građena je od pravilnih klesanaca s pravokutnom lađom tlocrta 9,70 m x 5,10 m i kvadratičnom apsidom tlocrta 3,40 m x 3,40 m. Naknadno joj je dograđena sakristija. Nejasno je zašto rapski biskup Alojzije Malumbra (1484. – 1514.) nije prisustvovao svečanoj posveti jer ju je 1498. godine posvetio ninski biskup Juraj Divnić.⁴²

Vrlo visoko ocjenjuje se izvedba njezina renesansnoga pročelja. Tako Miljenko Domijan konstatira kako *iznenaduje vrsnoća izradbe cijelog pročelja*, ravnopravno ga svrstavajući uz bok s nekim vrsnim primjerima iz Venecije,⁴³ dok Milan Pelc pročelje *te male crkve od lokalnog kamena s mramornim umetcima, možda od antičkih spolija* ocjenjuje kao *odvažan pokušaj graditelja i razmjerno skromnih naručitelja da u malom mjerilu u lokalnoj sredini oponašaju uzore iz mnogo bogatijeg venecijanskog središta*.⁴⁴ Marijan Bradanović s pravom ističe kako je upravo *komrčarska crkva najdosljedniji primjer implementacije all'antica dekorativnih elemenata u ukupnoj arhitekturi Kvarnerskih otoka*,⁴⁵ zaključujući da se to vrlo vješto uklapa u graditeljsku aktivnost i nastojanja ondašnjih franjevac na Kvarneru, u Hrvatskom primorju i njegovu zaleđu.⁴⁶ Najzad, Damir Demonja u recentnom pogledu na arhitekturu franjevačkih crkava u Istri i na kvarnerskim otocima pročelnu fasadu crkve na Komrčaru *s obzirom na oblik i materijal izvedbe* drži kao *izuzetak i izdvojen primjer*⁴⁷ među franjevačkim crkvama na istočnojadranskoj obali od 13. do 16. stoljeća.⁴⁸

³⁹ IVANČIĆ 1910: 238.

⁴⁰ Zanimljive podatke, ali bez izravnog poziva na arhivske izvore, donosi Krasanka Majer Jurišić: „Terena za samostan i novu crkvu sv. Franje, nedaleko one koju spominju srednjovjekovni dokumenti, dodijelila je rapska općina 30. studenog 1480. godine, a nakon toga je i lateranski kaptol potvrdio gradnju crkve. Iako nije pronađen dokument kojim se određuje točan početak radova, zna se da su oni izvođeni od 1485., kada biskup za njih izdvaja sredstva, pa i 1490., što je godina zabilježena nad ulaznim portalom. Novac za crkvu davale su i privatne osobe, u prvom redu rapski plemići, ali i imućniji građani, a obiteljska obilježja nekih od njih uklesana su na trijumfalnom luku pred svetištem. Na radovima je bio angažiran Petar Radov, tada vrlo aktivan na Rabu, a neke je dijelove klesao i majstor Franjo s Krka“ (MAJER JURISIĆ 2021).

⁴¹ IVANČEVIĆ 1993: 85, 113; DEMONJA 2019: 65–66.

⁴² IVANČIĆ 1910: 238. Zna se jedino da je rapski biskup bio u zemljišnom sporu s franjevcima trećoredcima.

⁴³ DOMIJAN 2001: 209.

⁴⁴ PELC 2007: 201.

⁴⁵ BRADANOVIĆ 2016a: 115.

⁴⁶ BRADANOVIĆ 2011: 231–258; 2012: 451–459; 2015: 77–90; 2016b: 121–138.

⁴⁷ DEMONJA 2019: 66, 68.

⁴⁸ DEMONJA 2013: 191–194 (= Crkva sv. Franje na Komrčaru). Usp. i DEMONJA 2015: 159–200; 2016: 195–239; 2017: 173–243.

Početak 16. stoljeća fra Šimun Klimantović, poznati glagoljaški pisac,⁴⁹ pribilježio je stanje u samostanu na Komrčaru⁵⁰ – koje se stubokom razlikuje od njegove graditeljske vanjštine – ovim riječima:

To su vam' blagoslovi od stola i zahvalenijê ki su v' godišti ki hoće po zakon' redovničkaski stol' blagosloviti i Bogu hvalu v'zdati za toliki dari božii ki nam' da i za onih' ki su nam' limozinu učinili. Tako hvalu davajte Bogu i blagoslovi na takovi dani kako jeste više skazano .Č.F.A. [= 1501.] na .Ž. [= 7.] d'n ijuna, spisah' ê fr. Šimun' z' Lukorana, sideći v' crikvi v' svetom' Frančisku prid' Rabom' na Komrčari. I tada ne imihomo v' našem' molstiri rêčenom ni žita ni muke ni vina uliê kaplice, a krušca vele pomalahno. A fr. Matii Ručica posla me na Komrčar' negovu gusteru piti vodu z' nee od glada da ne mogoh' ju prêpiti, ošte ê nemu ostavih' dêlak'.⁵¹

Potresno je ovo svjedočanstvo. Dakle, u komrčarskom samostanu 7. lipnja 1501. nije bilo ni žita ni brašna, ni vina ni ulja. Samostanska se obitelj našla bez korice kruha. Stoga je fra Matej Zadranin uputio zatečenoga fra Šimuna Klimantovića na gustijernu da ubije glad. Valja se prisjetiti da je fra Matej bio ne samo utemeljitelj već i provincijski ministar svoje provincije te obnašatelj različitih službi na razini cijeloga Reda. Glavno mu je obitavalište njegov komrčarski samostan. Ondje je dočekaao starost i smrt. Pokopan je u samostanskoj crkvi sv. Frane. Sačuvana je njegova grobna ploča, gdje je uklesan njegov lik, a na vrhu je glagoljicom isklesana .Č.F.I.D. (1525.). Taj glagoljski zapis ne predstavlja samo godinu smrti fra Mateja Zadranina, već je jedini poznati i sačuvani glagoljski natpis s otoka Raba. Branko Fučić fra Matejevu nadgrobnu ploču opisuje ovako: *Na ploči je prikazan u plitkom reljefu, u naravnoj veličini, lik fra Matije iz Bosne, odjevena u habit, opasana redovničkim uzetom, preklopljenih ruku, položena na mrtvački odar dok mu glava leži na jastuku. Datum njegove smrti, godine 1525, uklesan je na jastuku.*⁵² Zatim je koncizno kao da sastavlja njegov redovnički život za redovnički nekrologij naveo najvažnije momente iz njegova života:

Fra Matija Bošnjak, emigrant pred turskim pritiskom iz Bosne, prebjegao je u Zadar, ušao u samostanski treći red sv. Franje i postao jedan od najagilnijih ličnosti u povijesti

⁴⁹ PETROVIĆ 2009: 381–382; RUNJE 2015a. Usp. i SRDOČ-KONESTRA, LAJŠIĆ [POTOČN-JAK] 2008: 75–95.

⁵⁰ Navedeni tekst nalazi se u *I. Klimantovićevu obredniku (Klimantovićev obrednik, br. 1)* na fol. 9. *Obrednik* je pisan u razdoblju od 1501. do 1512. kada ga je fra Šimun dovršio na Zaglavu, kako je zabilježio na kraju (izuzme li se kraća bilješka napisana godinu dana poslije). Sadrži obrasce za slavlje krštenja, bolesničkoga pomazanja, sprovoda, blagoslova kuća, lađa i sl., tekst *Pravila Nikole IV.*, tzv. *Klimantovićeve konstitucije* te razne katehetske i molitvene tekstove. *Klimantovićev obrednik, br. 1* danas se čuva u Arhivu Provincije franjevac trećoredaca glagoljaša na Ksaveru u Zagrebu. O Klimantovićevu kroničarskom radu v. BRGLES, KAPETANOVIĆ 2014: 95–126.

⁵¹ IVANČIĆ 1910: 224–224 /Prilog D./; RUNJE 2015a: 44, 82.

⁵² FUČIĆ 1982: 296.

*dalmatinsko-istarske provincije franjevacu glagoljaša. Organizirao je niz novih samostana po Istri, dalmatinskim i kvarnerskim otocima, među njima i samostan sv. Franje u Rabu, gdje je i umro i bio pokopan.*⁵³

Posljednje su počivalište uz samostansku obitelj u komrčarskoj crkvi pro našli mnogi znani i neznani članovi rapske komune koji su se uz rapske glagoljaše vezali za života.⁵⁴ Stoga bi trebalo promijeniti ili pronaći potvrde o tome da rapsko plemstvo nije bilo sklono ovom samostanu.⁵⁵ Naime, u crkvi se nalaze brojni plemićki biljezi, na gotičkom trijumfalnom luku u kružnim medaljonima reljefno isklesani grbovi.⁵⁶ Više od bilo čega svjedoče o povezanosti tih plemićkih obitelji s franjevcima trećoredcima glagoljašima, njihovim samostanom i samostanskom crkvom. Grbovi su ovih obitelji: Hermolais, Nimira, Scaffa, Cernotta, Zudenigo, Dominis, Galzigna, Šegota te prokuratora Zaro i Malipietro.⁵⁷ Jedna od zanimljivijih nadgrobni ploča jest ona koju je za sebe, svoju ženu i svoju obitelj 1515. godine dao izraditi Ivan Boschet (*Juan/Ioannes Boschettus*) koji je bio španjolski slikar (*pinctor Ispanus*).⁵⁸ Vrlo je slikovita nadgrobna ploča senjskoga kalafata Mrganića iz 1558. godine s prikazom njegova grba i alata kojim se koristio taj zanatlija.⁵⁹

Samostanski je kompleks dograđen i pregrađen 1657. godine. To je također ovaj put nad samostanskim vratima bilo ovjekovječeno natpisom odnosno akronimom: A. M. D. B. V. A. S. P. F. G. E. H. MDCLVII, tj. *Ad maiorem Dei, Beate Virginis Mariae ac Sancti Patris Francisci gloriam et honorem MDCLVII (Na veću slavu i u čast Božju, Blažene Marije Djevice i svetoga oca Franje 1657).*⁶⁰ U crkvi se, uz glavni oltar posvećen sv. Frani, nalaze još dva oltara od kojih je jedan posvećen sv. Ivanu Krstitelju, a drugi sv. Roku.⁶¹ Prvi je utemeljitelj Franjevačkoga reda, drugi je zaštitnik redovništva, a treći je zaštitnik od kuge. Potonjemu su često podizani oltari, kapele i crkve nadomak samih mjesta uz prometnice ili vidikovce u nadi da će mještane štititi od smrtonosne bolesti za koju sve do početka 20. stoljeća nije bilo lijeka.

⁵³ FUČIĆ 1982: 296.

⁵⁴ Dušan Mlacović, slovenski povjesničar rapskih korijena, iscrpno je i vrlo argumentirano pisao o srednjovjekovnoj rapskoj komuni (MLACOVIĆ 2008; ²2021). O društvenoj strukturi Raba prema Rapskom statutu (objavljen u MARGETIĆ, STRČIĆ 2004) v. u GALOVIĆ, LUKIĆ GALOVIĆ 2016: 40–50. Općenito o pravnoj kulturi toga doba v. MARGETIĆ 2000: 148–166.

⁵⁵ Usp. MLACOVIĆ 2008: 107.

⁵⁶ DOMIJAN 2001: 206–208.

⁵⁷ DOMIJAN 2001: 206–208. Uz vrijedan i nezaobilazan rad Miroslava Granića o rapskoj heraldičkoj i sfragističkoj baštini (GRANIĆ 1987: 225–250), u primarnoj je zadaći hrvatske heraldike nadalje izrada kataloga rapskih grbova. Usp. i OŠTRIĆ 2002.

⁵⁸ PRIJATELJ 1989: 181. Usp. i PRIJATELJ 1960: 483–486.

⁵⁹ DOMIJAN 2001: 207–208; BRADANOVIĆ 2016: 117.

⁶⁰ IVANČIĆ 1910: 239; BRUSIĆ [1926] 1990: 172.

⁶¹ IVANČIĆ 1910: 239.

Komrčarski je samostan bio primjeren karizmi kojom su živjeli franjevci trećoredci glagoljaši. Neki su njegovi članovi poznati široj javnosti. Povjesničari redovništva u Hrvatskoj svakako znaju za spomenutoga fra Mateja Zadranina kao utemeljitelja Provincije franjevaca trećoredaca glagoljaša. U komrčarskom je samostanu neko vrijeme boravio već spominjani fra Šimun Klimantović. Iz toga je samostana potekao fra Stjepan Belić ili Stjepan Rabljanin (Rab, oko 1460. – Ancona, potkraj 1523.), koji je bio prvi službeno imenovani učitelj staroslavenskoga jezika i mogući priređivač Baromićeva glagoljskoga brevijara tiskana 1493. u Veneciji.⁶² Za komrčarski je samostan bio osobito vezan fra Anton Juranić (Baška, 1719. – samostan Komrčar kraj Raba, 17. XII. 1799.), koji je bio provincijal, redovrhovni vijećnik i (počasni) apostolski general.⁶³ Prevoditelj je s talijanskoga i priređivač *Regula Tretoga Reda S. O. Frančiska za Provinciu od Dalmazie na slavu Isuss, Marie i S. O. Frančiska* (Rim, 1788.).⁶⁴ U komrčarskom je samostanu praktički proveo čitav život. Tako naš *Libar od intrade, prošnje, magazina i fiti* otkriva da su u komrčarskom samostanu od 1753. do 1820. godine živjeli ili kroza nj prošli: fra Paval Bogović, fra [Jerolim] Plahac, fra Frane Sokolić, fra Anton/Antun Biskupić, fra Zidarić, fra [Jure] Tomić, fra Ludovik/Lodovik Valentić, fra [Franjo] Sabljčić, fra Domenigo Katarinić, fra Anton Juranić, fra Frančesko Juranić, fra Filippe Antonio/Filippanto Sale, fra Paolo de Zorzi, fra Frane Milovčić, fra Petar Bolmarčić, fra Frane Magašić, fra Frane/Frančesko Sučić, fra Ludovik Milčetić, fra Paval Cako, fra Petar Koludrić, fra Vicenco Milohnić, fra Šerafino Milohnić, fra fra Mijovil/Mihovil Krota, fra Benedikt Mihaljević, fra Osip Strelčić [fra Josip Strilčić], fra Petar Halavić, fra Bortulo [Bartul] Tomašić, fra Frane Vukojević, fra Mikul Dujmović, fra Luigi Faganel, fra Ive [Ivan] Štašić, fra Ludovik/Lodovik Žic.⁶⁵

Samostan je počeo naglo propadati od početka 19. stoljeća, poglavito za francuske vladavine hrvatskim krajevima. Zanimljivo je da se franjevački povjesničari ne slažu oko godine njegova gašenja. Tako fra Stjepan M. Ivančić navodi da se komrčarski samostan ugasio zbog „netašice redovnika“ oko 1829. godine,⁶⁶ dok fra Vladislav Brusić tvrdi da su ga fratri napustili 1823. godine i da je dio samostanskoga vrta već 1828. godine pretvoren u gradsko groblje.⁶⁷ U nedostatku drugih dokumenata, mons. Pavao Kero logički povezuje konačno zatvaranje samostana oko 1829. s činom ukidanja Rapske biskupije bulom „Locum Beati

⁶² TANDARIĆ 1983: 615; RUNJE 2010a: 53; 2015b: 183–196.

⁶³ ***Redakcija. 2005: 587. Usp. i MUŽINA 2020: 279–284.

⁶⁴ JURANIĆ 1788.

⁶⁵ Usp. KERO 2017: 7–8. Imena pak redovnika koji su bili u komrčarskoj samostanskoj zajednici mogu se pronaći u: ****Imenik preminulih redovnika samostanskog III reda S. O. F. Redodržave s. Jerolima u Dalmaciji, Kvarneru i Istri* (Zadar, 1910.) i ****Imenik preminulih redovnika Hrvatske provincije franjevaca trećoredaca* (drugo prošireno izdanje, Zagreb, 1987.).

⁶⁶ IVANČIĆ 1910: 240.

⁶⁷ BRUSIĆ [1926] 1990: 172.

Petri“ (1828).⁶⁸ Zabilježen je podatak iz 1867. s natpisa na ploči uzidanoj u crkvi o njezinoj obnovi i podizanju zvonika na preslicu.⁶⁹ Taj je zvonik u kasnijim obnovama maknut. Tlocrt komrčarskoga samostana dobro je vidljiv na katastarskoj mapi iz 1828. godine.⁷⁰

Zanimljivu je bilješku o povezanosti Rabljana s nekadašnjim franjevcima trećoredcima glagoljašima iz komrčarskoga samostana zapisao fra Stjepan M. Ivančić:

Valjda što se samo u ovoj crkvi u Rabu Glagolica rabila u svetom Bogoslužju, svećenstvo župne Crkve još i danas svaki dan u osmini svih Mrtvih dolazi izgovoriti u crkvu sv. Franje mrtvačku večernju i to hrvatski.⁷¹

Zidine su samostana početkom 20. stoljeća u cijelosti srušene. Ostatci – dijelovi lukova u klosturu – uzidani su u zid mrtvačnice, dok je na dijelu samostanskoga vrta formirano gradsko groblje. No, sačuvana je u mnogočemu reprezentativna crkva sv. Frane. Danas vrši funkciju grobljanske crkve pod upravom rapskoga župnika. Širi je prostor Komrčara pošumljen u drugoj polovini 19. stoljeća.⁷² Takav mu je krajobraz danas.

⁶⁸ KERO 2017: II. Rapski biskup Petar Galzigna u jednome izvještaju u Rim piše sljedeće: *uno tantum Monasterio Fratrum Minorum III. Or. s. Francisci, qui Slavonico in sacra Liturgia utuntur idiomate demto* (IVANČIĆ 1910: 240).

⁶⁹ DOMIJAN 2001: 209. O crkvenom zvonu koje je datirano 1475. godinom (●IHS● MCCCCLXXXV) v. RADIĆ 2012: 502.

⁷⁰ MLACOVIĆ 2008: [358]; BRADANOVIĆ 2016a: 113.

⁷¹ IVANČIĆ 1910: 240.

⁷² BRUSIĆ [1926] 1990: 172–173.